

Kerk verliezen om God te vinden

2

Erika v.d. Laan Nieuwe gastschrijver GZ

5

Nieuwjaars-overwegingen

6

Expositie en boek Emanuel de Witte

7

Interieur kerk op de schop (4)

9

Op weg naar het onbekende

Een spiksplinternieuw jaar ligt voor ons. Het jaar onzes Heren 2018. Veel voornemens zijn gelanceerd. Zeg niet op voorhand dat er niets van terecht zal komen, want dat is dood in de pot. Dat geldt ook voor de goede voornemens op het kerkelijk erf.

DOOR
DS. T.J. OLDENHUIS,
COEVORDEN

Voor de Protestantse Kerk wordt het een bijzonder jaar. De besluiten van de Generale synode, vervat in het rapport 'Kerk 2025', zullen voor de nodige veranderingen zorgen.

Kerk 2025

In 'Kerk 2025' gaat het in principe om de grondbeginselen van de kerk. Waar staan we voor als kerk? Zijn we kerk voor onze kinderen en kleinkinderen? Een vraag, maar ook een grote zorg. 'Terug naar de basis' is de ondertitel van het rapport. Waar ligt die basis? Het gaat niet om een groep gelijkgestemden, nee het gaat om de kerk die Jezus Christus bij elkaar roept. Hij is het Centrum. Hij zal de Kerk bewaren en naar de grote toekomst brengen (Mattheüs 28). Dat daarbij de bedding wel eens anders kan lopen dan wij wensen, is een ander chapter.

Andere structuur

Wat verandert er? Aan het principe verandert niets.

De nadruk ligt op de plaatselijke gemeente. Daar wordt Christus verkondigd. Daar zien we naar elkaar om. Daar delen we met elkaar lief en leed. En daar delen

AAN HET PRINCIPE VERANDERT NIETS. DE NADRUK LIGT OP DE PLAATSELIJKE GEMEENTE. DAAR WORDT CHRISTUS VERKONDIGD. DAAR ZIEN WE NAAR ELKAAR OM. DAAR DELEN WE MET ELKAAR LIEF EN LEED. EN DAAR DELEN WE IN DE GEMEENSCHAP MET DE HEER ZELF.

Waar staan we voor als kerk? Zijn we kerk voor onze kinderen en kleinkinderen? Een vraag, maar ook een grote zorg.

we in de gemeenschap met de Heer. Daar verandert niets aan.

Wel verandert de kerkelijke structuur. De vergadering van de classis, waar alle gemeenten uit een bepaald gebied vier keer per jaar samenkomen, noemen wij de meerdere vergadering (in kerkordelijke taal). Dat betekent niet dat de classis meer is dan de kerkenraad,

maar meer gemeenten komen samen, die met elkaar besluiten nemen voor het gehele ressort. Met elkaar sta je sterker. Het gebied van de classis bestaat door

de bank genomen uit enkele tientallen gemeenten. Die structuur gaat op de schop. Op dit moment zijn er 75 classes. Op nogal wat plekken functioneert deze vergadering nauwelijks meer. Het ontbreekt aan menskracht. Veel kerkenraadsleden hebben geen tijd om een classisvergadering te bezoeken, omdat er in de thuisgemeente veel vacatures in de kerkenraad zijn en dan komt al het werk op de schouders van enkelen terecht.

Classispredikant

De Generale Synode heeft besloten van 75 classes elf classes te maken. Het kerkelijk ressort van de meerdere vergadering wordt immens groot. De nieuwe classis

benoemt een predikant als voorzitter - de classispredikant - die vrijgesteld zal zijn van gemeentewerk. Hij heeft als taak alle gemeenten en alle dienstdoende predikanten in zijn gebied te bezoeken. Hij kent zijn gebied en zijn mensen. Waar situaties uit de hand lopen, kan hij in samenspraak met het moderamen van de nieuwe classis vroegtijdig ingrijpen. Hij heeft dus ook een visitatietaak. Hij zal allereerst als vertrouwenspersoon functioneren. Hoge verwachtingen dus.

De nieuwe classis begint in het midden van dit nieuwe jaar. Ik vind het positief spannend, maar er is nog veel meer te melden. Daarover meer in een volgend kerkblad.

Commentaar

De beste wensen

DOOR DICK WOLTERS

Aan het begin van het nieuwe jaar wensen we elkaar het beste toe. Maar ik vraag me daar altijd bij af: wat bedoelen mensen daarmee? Wat wensen ze elkaar dan toe? Want wat goed is voor de één, vind de ander maar niets. De één specificeert zijn wens met: een gezond jaar. Gezondheid is voor hem blijkbaar het beste. De ander zegt erbij: een voorspoedig jaar. Voorspoed als het hoogst haalbare. En in de kerk willen we er nogal eens aan toevoegen: een gezegend jaar. En daarmee bedoelen we iets anders dan gezondheid en voorspoed. Daarmee bedoelen we, dat ongeacht de omstandigheden, God aanwezig is in ons bestaan. Dat is voor ons het beste.

'De beste wensen' is dus op zichzelf een hele lege, nietszeggende zin. Misschien is het goed om even door te vragen: 'Wat wens je me eigenlijk toe? Wat is voor jou het beste?' Het zou zomaar hele goede gesprekken kunnen opleveren. Gesprekken over wat je leven kleur en zin geeft. Wellicht dat er ook onderscheid zichtbaar wordt. Onderscheid tussen kerk en wereld. Tussen een wereld die het geluk vindt in het genieten van het hier en nu. En de kerk die het geluk zoekt in Jezus Christus. Toen Hij zijn beste wensen onder woorden bracht, sprak Hij over het geluk van de treurende, de armen van Geest, de vervolgd en degenen die hongerden naar gerechtigheid. Zij vinden hun geluk niet in wat dit leven hen biedt, maar in het koninkrijk van God. En eerlijk gezegd denk ik niet dat iedereen op deze beste wensen staat te wachten.

Nog geen abonnee?

MAAK SNEL KENNIS!

Zie achterpagina

Steenwijk: Evangelisatiedienst

Hoe deel je als eigentijds christen je leven met anderen, zonder opdringerig of overdreven over te komen? Hoe ben je de hele week christen en niet alleen op zondag? Op die vragen gaat ds. Hans van Ark uit Wezep in tijdens de evangelisatiedienst op zondag 14 januari. Het koor Our Choice uit Wolvega zal medewerking verlenen. Grote kerk Steenwijk, Hoek Goeman Borgesiusstraat / Kerkstraat, 9.30 uur.

Taizé-dienst Dedemsvaart

Op 14 januari is er in Dedemsvaart een Taizé-gebedsviering. De viering is een meditatieve dienst waarin liederen, gebed en stilte centraal staan. Thema: 'Kom maar mee, dan zal je het zien.' Locatie: De Antenne, Wilhelminastraat 3, Dedemsvaart, aanvang: 19.00 uur. Info: Taizé in Frankrijk of Taizé in Dedemsvaart: Marthilde Visscher, 0523-616815, taizededemsvaart@gmail.com (secretariaat van de werkgroep Taizé) of kijk op: www.taizededemsvaart.nl

Nieuwjaarsconcert Lemelerveld

In de Willem Hendrik Zwarthal wordt het concertjaar op 13 januari feestelijk geopend met een concert 'Royal Music 2018 IN'. Harm Hoeve en Arjan & Edith Post hebben een afwisselend programma samengesteld voor deze avond waaronder 'Bridge over troubled water' Simon & Garfunkel. Adres: Grensweg 17, Lemelerveld, aanvang: 15.00 uur. Reserveren? 0572-371838 (Huetink) of 038-4224079 (Boks), adhuetink@gmail.com of via: huetink-royalmusic.nl Entree: € 15.

GZ niet ontvangen? Laat het ons weten!

Soms ontvangen wij klachten over de bezorging van het GZ. Wij kunnen de bezorgorganisatie Sandd daar alleen succesvol van in kennis stellen, als wij naam, adres en datum van niet-bezorgen kunnen doorgeven. Onze ervaring is dat Sandd deze klachten serieus neemt en ze probeert op te lossen. Wordt uw GZ niet op vrijdag bij u bezorgd? Mail dan direct uw naam, adres en de datum aan: henriette@topic-cc.nl Al vast hartelijk voor uw medewerking.

GZ zoekt kerken-bezoekers

Het Gezamenlijk Zondagsblad wil graag zijn contacten met de plaatselijke kerken versterken. Dat is hard nodig want in veel kerkelijke gemeenten is het GZ (veelal) onbekend. Wij zoeken enkele enthousiaste GZ-lezers die in hun regio de contacten tussen het GZ en de plaatselijke gemeenten willen helpen opbouwen. Dat kan door bezoeken te brengen, maar ook door gerichte informatie door te geven. Uiteraard doet u dit vrijwilligerswerk in nauw contact met het redactiekantoor in Wierden. Graag geven we u vrijblijvend meer informatie. Bel of mail daarvoor met Johan ten Brinke: johan@topic-cc.nl tel. 0546 - 577475.

Stilte zoeken tijdens kloosterwandelingen

Na een drukke decembermaand kun je op 12 januari en 16 februari tot rust komen tijdens twee meditatieve wandelingen gepland vanuit het Dominicanen klooster te Zwolle. Het accent tijdens de wandelingen ligt op de bewuste ervaring van de natuur: wind, zon, geluiden, geuren afgewisseld met stilte. Voorafgaand aan de wandeling is er om 8.30 uur een ochtendgebed in het klooster. Start vanaf de parkeerplaats van het Dominicanen Klooster, Assendorperdijk 8 te Zwolle, 9.00 uur, begeleiding door Kees Nypels en Margriet van Kampen, € 5.

Klimaatvertellingen Dominicanen Klooster

We slagen er vooralsnog niet in de opwarming van de aarde te stoppen. Om het vraagstuk meer uit te diepen, kunnen de klimaatvertellingen helpen: verhalen over verlangingen naar een nieuw evenwicht met de aarde, over ons onvermogen bij klimaatverandering en om onze levenskracht te vieren. Met persoonlijke klimaatcolumnn van Marit Otto (kunstenaar), Michiel van Wiligen (wethouder klimaat), Gooitske Zijlstra (aanjager o.a. van Plastic? Fantastic!), Jozef Essing (broeder Dominicanenklooster). De Drieluik Klimaatvertellingen wordt verzorgd door verhalenverteller Kirsten Notten. 18 januari (verlangen), 22 februari (treuren), 22 maart (dansen), Assendorperdijk 8 te Zwolle, 20.00 – 22.00 uur, € 10 per avond, € 25 voor 3 avonden.

Transformed: 14 januari

Goede voornemens, wie heeft ze niet. Een nieuw jaar, een nieuwe start. Tijd om dingen anders te doen. Of misschien wel juist op dezelfde goede weg door te gaan! Dit is ook het thema van de komende meeting van Transformed: 'Goals – Bereik hemelse doelen in 2018'. Martin Koorstra, een bekend gezicht en vriend van Transformed, zal spreken over dit thema. Locatie: Transformed Centre (Kroeze Danne), Kappelhofsweg 14, Ambt Delden, aanvang: 19.20 uur. Na afloop is er mogelijkheid om door te praten in het Transformed Café. www.transformed.nl

Kerk verliezen om God te vinden

Dit is de tempel van de HEER! De tempel van de HEER! De tempel van de HEER... (Jeremia 7:4)

DOOR DS. R. DIJKEMA, BORNE

Na de bruiloft te Kana (Joh. 2: 1-12) volgt tempelreiniging (Joh. 2: 13-21) het verhaal van de andere evangelisten plaatsen het voor het lijdensverhaal, Johannes zet het aan het begin.

Tempel

Een tempel is een dubieus bezit. God woónt niet in een tempel, Hij woont in de hemel. Mensen hebben de drang om een plek te scheppen voor gebed, samenkomen, eredienst. Wat heeft Israël daarna verlangd in de woestijn. Niet meer de tabernakel die je meesjouwde, maar een huis met fundamenten.

Leerproces

Maar als die tempel er dan stáát, dan gaat-ie een eigen leven leiden,

wordt doel in zichzelf. Niet meer de kerk voor de mensen, maar de mensen voor de kerk. Vaste vormen, regels, rituelen. Een eigen huishoudboekje, een begroting. De kerk wordt instituut. Zó rijk, dat-ie op slot moet, anders wordt er gestolen. De kerk valt samen met God, met geloof. Wordt een soort geestelijke garantie. Een bastion van zelfgenoegzaamheid. En dan komt de klad erin. Dat staat heel scherp in Jeremia 7. Die bezwevende toon: "De Tempel van de Heer, de Tempel van de Heer. De Tempel van de Heer... is hier..." En dus is God er. Wat kan ons overkomen, wij zijn heilig en dus veilig. En dan moet-ie wég, zegt Jeremia. Geen steen op de andere. Het volk gaat in ballingschap om er zonder dat huis opnieuw achter te komen wat dat dan wél is: God dienen, volk van God zijn. Een pijnlijk leerproces.

Markt

In Johannes 2 staat de tempel er weer. En prompt dient zich dezelfde problematiek aan. Ze hebben

er een handelshuis, een markt van gemaakt. Niet zozeer apert misbruik, maar de functie van de tempel, vaste plek van eredienst, wordt: verkoop van godsdienstige vastigheid, leverancier van geborgenheid en spiritualiteit. "Is er een markt voor..?" Ja er is een markt voor spiritualiteit, vandaag de dag.

Mensen genieten weleens van dat plaatje, Jezus-met-de-zweep. Maar die zweep zou ons ook wel eens kunnen raken. Als ik zie hoe verkocht wij zijn aan onze godshuizen. De taal die wij uitslaan als ze ons dreigen afgenomen te worden. (Hoe dat een struikelblok bleek in het Samen-op-weg-proces.)

Tegenstelling

Er is een paradox: Je komt naar de kerk, om er uit weggezonden te worden. Je zoekt de geborgenheid, maar wordt de onveiligheid ingestuurd. Je zoekt troost, maar Hij zegt dat je je leven moet ver-

liezen om het te vinden. En soms moet je de kerk verliezen om God te vinden. Door al je zekerheden héén zakken, om werkelijk mens te worden. De tegenstelling bestaat uit de tempel

(het gebouw, het instituut met z'n eigenwettelijkheid, z'n marktwerking) en die andere tempel (Zijn lichaam, Woord werd vlees, wonend onder ons).

"Breek die tempel maar af", zegt Jezus. Die tempel heeft eeuwig leven. Daar ga je niet op bezoek, je maakt deel uit van die levende stenen... Volgens Johannes moet dat aan het begin worden gezegd. Dáár gaat het over!

*Jezus reinigt de tempel
(Fresco uit 1867 in de Santa Maria-basiliek, Bergamo, Italië)*

even bomen

Het is onwetendheid

DOOR DS. P. BOOMSMA, NIJVERDAL

Of het een kwestie is van ouder en misschien zelfs een beetje wijzer worden weet ik niet. Wat ik wel weet is dat ik me heel wat minder druk maak om wat mensen zeggen over de onzin van geloven.

De feesten, het gedenken van de zichtbaar geworden liefde van God, liggen achter ons. We maakten een nieuwe start. Juist in die periode las ik verschillende verhalen over niet kunnen en ook over niet willen geloven dat God bestaat. Een atheïst uit een moslimland maakte het wel heel bont. Hij was gevluht omdat hij vanwege zijn ongeloof zijn leven niet meer zeker was. Maar wat is er in de plaats geko-

men voor de religie waarin hij was opgegroeid? Een paar citaten: "Religie wordt gebruikt om mensen onder de duim te houden..."; "De wereld zou er beter uitzien zonder religie" en "Wij hebben nu de wetenschap om ons te leiden". Bij die eerste twee opmerkingen kan ik me iets voorstellen. Zeker, wanneer je opgroeit in een samenleving met starre religieuze regels die het leven beknellen. De laatste opmerking, over de wetenschap, vind ik wel grappig. In plaats van een relatie met de levende God, ontstaat er een onderwerping aan 'de wetenschap'. Wat dit dan ook maar mag inhouden.

Er valt voor de man die dit alles zei nog veel te ontdekken. Voor wie niet trouwens? Maar zou de wereld echt beter af zijn zonder religie?

Zeker is de naam van God of een god vaak misbruikt om kwaad te doen. Maar de meeste doden zijn gevallen onder regimes die er een godloze ideologie op na hielden. Stalin, Mao, Hitler hebben hun miljoenen verslagen. Om er maar een paar te noemen.

Al dat gepraat over het verdwijnen van religie, gaat meestal niet over geloof. 'Geloof is een lege hand', las ik laatst. Het is leven in een relatie met Hem die ons in zijn welwillendheid (genade) accepteert en alle ruimte geeft om in vrede te leven. Niet alleen zomaar een naaste kun je liefhebben, maar met Gods hulp ook je vijand. De weg van Jezus is wat dat betreft duidelijk. Hij is de Bevrijder, de Vrededorst, die ons leven, ons denken en doen, kan vormen.

'Denk zelf na' was ooit de oproep van het Humanistisch Verbond. Ook al zo'n aardig misverstand. Alsof een christen niet geroepen zou zijn om

het verstand te gebruiken. Maak dat maar eens duidelijk aan de vele christelijke wetenschappers die er zijn.

Maar als gezegd. Er was een tijd dat ik mij aan al dergelijk gepraat een beetje ergerde. Langzaam begin ik te leren dat ook wat dit betreft de woorden van Jezus gelden. Heb lief wie je geloof miskent of zelfs belachelijk maakt. Het is onwetendheid. Zoals van ons wel gezegd wordt dat wij 'nog niet zover zijn' en daarom nog geloven in God, zo geldt dat voor wie het geloof in zijn bestaan en aanwezigheid achterhaald vindt. Daarom is het het beste om voor deze mensen te bidden dat de Heer zich – hoe dan ook – aan hen bekend kan maken.

ISRAËL-AVOND?

Mail naar nieuws@gezamenlijkzondagsblad.nl
Gratis plaatsing!

Erika van der Laan: "Mijn relatie met God is richtinggevend voor de keuzes die ik in het leven maak. God is heel dichtbij, ik ervaar Hem dagelijks."

Nieuwe gastschrijver Gezamenlijk Zondagsblad Erika van der Laan:

“Jezus is Heer. De PKN mag dat best wat vaker verkondigen”

Even voorstellen: Erika van der Laan, 34 jaar. Woont in Groningen, speelt piano en dwarsfluit, leest graag romans en boeken over pastorale counseling. Ook is ze mooi-weer-zeiler. Dit jaar is ze gastcolumniste voor het Gezamenlijk Zondagsblad.

DOOR L. POLHUYS, DEVENTER

Erika is sinds een jaar gedurende twaalf uur per week kerkelijk werker binnen de Protestantse Gemeente in het Drentse Schoonoord, nabij Emmen en bekend van het openluchtmuseum Ellert & Brammert. In het even verderop gelegen Sleen is ze sinds 2014 kerkelijk werker voor vijftien uur.

Vrijgemaakt

Erika is geboren en getogen in Groningen, volgde een opleiding bij Schoevers en daarna Management, Economie en Recht. "Op een gegeven ogenblik kreeg ik het verlangen tot meer persoonlijke verdieping en bezinning en besloot ik de opleiding Godsdienst en Pastoraal Werk aan de – toen nog – Gereformeerde Hogeschool in Zwolle te gaan volgen. Ik ben Gereformeerd Vrijgemaakt opgevoed en opgegroeid binnen de Vrijgemaakte Kerk. Tijdens mijn studie kwam ik tot de ontdekking

dat je op vele manieren naar het geloof kunt kijken en dat er veel verschillende kerken en opvattingen zijn. Dat had ik vroeger nooit zo meegemaakt, hoewel de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt de afgelopen jaren veel 'breder' is geworden. Achteraf gezien denk ik dat ik me er nu wel weer thuis zou kunnen voelen, maar het is anders gelopen. Over haar persoonlijk geloof zegt Erika: "Mijn relatie met God is richtinggevend voor de keuzes die ik in het leven maak. God is heel dichtbij, ik ervaar Hem dagelijks. Het geloof is een sterke kracht waar ik steeds weer uit put. De Heilige Geest geeft me ook de kracht die ik nodig heb in het dagelijkse leven."

Verscheidenheid

"Tijdens mijn studie solliciteerde ik op de vacature voor kerkelijk werker in Sleen en ik werd aangenomen. Zodoende ben ik overstapt naar de PKN. Nu ik een aantal jaren in deze kerk actief ben, denk ik dat het aan de ene kant

goed is dat je hier zoveel verschillende opvattingen onder één dak ziet, maar dat we er aan de andere kant voor moeten oppassen dat we juist door die verscheidenheid geen grijze muis worden. Het zou goed zijn als we ons zouden bezinnen op waar we als kerk nu eigenlijk voor staan. En mijn antwoord is: Jezus Christus. Hij is Heer. Dat mag binnen de PKN best wat vaker verkondigd worden."

Erika is in deze kerk prima op haar plek. Tot haar takenpakket behoren onder meer pastorale bezoeken en gesprekken, catechese, het leiden van kringen en gespreksgroepen. Soms leidt ze bijzondere diensten. "Ik ben bezig met een cursus om het preekconsent te halen en verwacht dat in 2018 te ontvangen."

Actief

De Protestantse gemeente in het Drentse zanddorp beschikt over twee kerken die op een paar honderd meter afstand van elkaar staan, aan dezelfde straat. De van oudsher Gereformeerde kerk, waarin Erika actief is, telt zo'n tweehonderd gemeenteleden en is zeer betrokken. "Ik heb

diepe bewondering voor het feit dat gemeenteleden de kerk de afgelopen jaren gaande hebben gehouden, ondanks allerlei frustraties die deels nog dateerden uit de periode van de kerkfusie tijdens de vorming van de PKN. De kerk zit al een tijd zonder vaste predikant en als ik het goed begrijp ziet het er voorlopig niet naar uit dat dit anders wordt. Ik merk vaak dat de

gemeente graag iemand ziet die initiatieven neemt, of het nu een predikant is of een kerkelijk werker. Denk bijvoorbeeld aan het geloofsgesprek

vlak voor een kerkenraadsvergaderingen of aan de bidstond waar we mee begonnen zijn. Als er een voortrekker is, zie je dat mensen best enthousiast zijn. In Schoonoord is een actieve groep jongeren die je meestal niet in de dienst ziet, maar die wel meedoet aan bijvoorbeeld de landelijke actie Sirkelslag. We hebben een speciale jeugdkerk die goed bezocht wordt, ook door van oorsprong Hervormde jongeren. De catechisatiegroepen tellen zo'n 20 jongeren in totaal."

Columns

De lezer van het Gezamenlijk

Zondagsblad zal in de loop van 2018 pennenvruchten van Erika tegemoet kunnen zien. "Ik zal er echt even voor moeten gaan zitten. In verband met de cursus die ik volg voor het preekconsent, twee cursussen verplichte nascholingen en mijn werkzaamheden in Schoonoord en Sleen heb ik niet al te veel tijd..." Waarover ze zal gaan schrijven, weet ze nog niet. "Het zal in elk geval wel een link krijgen met de actualiteit. Wat me de laatste tijd vooral bezighoudt, is de verharding in de maatschappij. Mensen slingeren ongevraagd en ongevraagd overal hun mening maar rond. Vaak wordt dit versterkt door de sociale media. Het is jammer dat discussies vaak zo polariseren."

Heeft Erika nog aanbevelingen voor het GZ? „Ik denk dat het GZ best veel onderwerpen aansnijdt, maar ik mis toch artikelen die gaan over de vraag hoe dertigers of veertigers hun geloof in het leven van alledag kunnen invullen. Denk bijvoorbeeld aan geloofsopvoeding."

Wie weet kan onze nieuwe gastschrijver daarin het goede voorbeeld geven. We zien uit naar haar columns. U ook?

boekbesprekingen

DOOR DS.A. HEKMAN, ASSEN

Auschwitz bezoeken. Carlo Saletti en Frediano Sessi.

Uitg. ASP Academic and Scientific Publishers, Brussel. 2016 Prijs € 24,95

Een gids van het voormalige concentratiekamp en uitroeiingscentrum. Duizenden mensen bezoeken jaarlijks de kampen van Auschwitz en Birkenau. Dit boek is een gids, rijk aan informatie, kaarten en plattegronden, die de bezoeker helpen in het begrijpen van wat hier gebeurde in de periode 1940-1945. Ook om kennis te nemen van de leefomstandigheden van de gevangenen, die daar aan hun eind kwa-

men. Daarnaast wordt er ook ruim ingegaan op het Auschwitz als vernietigingscentrum voor de Europese Joden en Roma en Sinti. Een keurige, handzame uitgave voor op reis. Ook om thuis kennis te nemen van dit duivels onderdeel van het Derde Rijk.

Het geheim van de paus.

Een zoektocht. Andries Knevel. Uitg. Boekencentrum Zoetermeer 2016 Prijs € 18,90

Aanleiding tot de tv-serie en dit boek was de fascinatie van Andries Knevel voor de vraag: hoe is het toch mogelijk dat één man in staat is om een wereldwijd instituut dat zo onder vuur lag weer een positieve impuls te geven? Knevel beschrijft op een boeiende en onderhoudende manier zijn zoektocht naar een antwoord. Hij tekent de paus als een

man die verwarring zaait met zijn uitspraken in paradoxen. Hij blijft met de vraag zitten hoe uitspraken van de paus over dialoog met andere godsdiensten en niet-gelovigen als kinderen van God zich verhouden met de oproep tot geloof en bekering tot Jezus Christus.

Homeros Ilias; en Homeros Odyssea. Vertaald door Imme Dros. Uitg. Van Oorschoot Amsterdam 2015 en 2016. Prijs per deel € 35

Beide delen bevatten een vertaling van de klassieke uitgave van Homerus. De Ilias speelt zich af aan het einde van de Trojaanse oorlog. De Odyssea vertelt van de avonturen van Odysseus, die na tien jaar oorlog om Troje begint aan zijn terugreis naar Ithaka. De beide gebonden

delen zijn keurig uitgegeven en een aanwinst voor de boekenkast. Ze nodigen uit tot lezen voor een ieder die houdt van de klassieke geschiedenis.

Psalm Commentaar op Psalm 76-110. Dr. Jochem Douma.

Uitg. Brevier Kampen, 2016. Prijs € 29,90

Het derde deel in deze serie. Dr. Douma volgt ook hier de door hem gekozen aanpak, in vier stappen: uitleg van de tekst; algemeen thema; van OT naar NT; voor vandaag. Het Oude Testament en het Nieuwe Testament kunnen niet zonder elkaar gelezen worden. Tegelijkertijd hebben beide hun eigen inhoud. Van belang is dat aangegeven wordt wat een psalm voor ons vandaag kan betekenen.

RTV-tips

Zaterdag 13 januari
KRO-NCRV | NPO2 | 18.50
Binnenste Buiten

Middenin het centrum van Amsterdam wonen sinds 2 jaar Annemarie van den Ven en Borg Hartsuiker. Zij bewonen een bijzondere pand uit 1908 met een geschiedenis, want lange tijd zat hier een likeurstokerij.

Zondag 14 januari
EO | NPO2 | 9.55
De Kapel

De kiemkracht van genade. Mirjam Kollenstaart neemt ons mee langs het verhaal van Abraham en Sara.

Zondag 14 januari
KRO-NCRV | NPO2 | 22.35
Kruispunt

Armoede en eenzaamheid gaan vaak hand in hand. Waar kun je heen als je maar 50 Euro per week te besteden hebt. Sinds korte tijd rijdt er een omgebouwde stadsbus tot kledingbus door het Friese platteland. Mensen kunnen er kleding uitzoeken tegen een vrijwillige bijdrage.

Maandag 15 januari t/m
Donderdag
EO | NPO2 | 17.50
Van Harte

Van Harte volgt het programma 'Geloof en een Hoop Liefde' op dat de EO 5 jaar lang heeft uitgezonden. Van Harte laat in de verschillende onderdelen waaruit het programma bestaat, zien dat je het leven op veel manieren kan vieren.

Dinsdag 16 januari
KRO-NCRV | NPO1 | 22.20
De Rijdende Rechter

Rijdende Rechter John Reid reist af naar Losser om een oplossing te vinden voor de esdoorns die veel overlast veroorzaken voor de familie Wijering. Zij eisen dat de gemeente de bomen knipt.

Woensdag 17 januari
AVROTROS | NPO1 | 20.35
Tussen Kunst en Kitsch

In deze aflevering van Tussen Kunst en Kitsch vanuit het stadhuis in Middelburg taxeert expert Laurens Hesselink een atlas.

Donderdag 18 januari
KRO-NCRV | NPO2 | 21.15
New Orleans

Deze aflevering speelt zich af in New Orleans, Verenigde Staten. Deze stad staat bekend om zijn jazz, maar sinds een aantal jaren ook vanwege de orkaan Katrina.

Vrijdag 19 januari
NTR | NPO2 | 21.05
Verborgten Verleden

In het programma Verborgten Verleden is te gast Irene Moors. Zij is een bekende TV-presentatrice en actrice.

Nieuwjaars-overwegingen

Een nieuw jaar lacht ons weer toe. Van 2017 is het nu 2018 geworden en met dat laatste cijfertje is het altijd even wenen, althans zo gaat mij het. Misschien komt dat omdat je het verleden wat vast wilt

houden, zeg maar de tijd een beetje vasthouden, maar het zand van de tijd in de zandloper valt nu eenmaal niet te stoppen.

DOOR DS. T.J. OLDENHUIS, COEVORDEN

Ik heb de indruk dat dat juist met het ouder worden sterker gaat worden. Toen je jong was verlangde je er naar zestien te zijn en je ronkend op een bromfiets te kunnen verplaatsen. Wat heb ik lang naar dat moment uitgekeken en dan ontdek je dat wachten wel heel lang kan duren. En van zestien tuf je door naar achttien want dan gaat het leven pas echt los. En nu, nu er heel wat jaren achter de rug zijn, kun je toch alles een beetje relativiseren. Nee niet dat ik nu als een oude opa in de kraakstoel bij de kachel mijn pijpje zit te roken en hoofdschuddend de huidige tijd op zijn waarde weeg, nee absoluut niet. Maar wat je wel ontdekt is het feit, dat er eigenlijk

niets nieuws onder de zon is. Prediker zei het al, alles wat er komt is er al eens geweest. Nou heeft hij het daar denk ik niet over allerhande technische ontwikkelingen, zoals wij die vandaag hebben, maar over de gewone dingen die mensen doen en laten en dat is van alle tijden. Of daar enige evolutie in zit waag ik ten eerste te betwijfelen. Je komt er steeds meer achter dat je maar een schakeltje bent in de lange traditie.

En daarbij mag je best bedenken dat elke schakel belangrijk is. Aan het begin van een nieuw jaar struikel je bijna over alle voornemens van mensen. Als alles uitkomt, staat ons een super 2018 te wachten. Mensen roken niet meer, ze worden allemaal zo slank als een den en bewegen elke dag minstens een half uur. Ze laten de auto vaker staan en nemen de fiets. En ik kan het rijtje nog wel met veel meer dingen aanvullen, het is allemaal fantastisch Als het

allemaal uitkomt wordt de lucht steeds schoner, hebben we veel minder last van files, leven we stukken gezonder en komen de praktijken van huisartsen in rustiger vaarwater. Oh wat mooi, oh wat zijn we heden blij.

Uit ervaring weet je alvast dat het meestal een tikkeltje anders is. Als je nou in dat nieuwe jaar gewoon doet, je niet te barsten eet en niet al te veel aan de wijngod, die Bacchus heet, gaat offeren en ook nog eens voor zover je dat mogelijk is in de benen komt, is er helemaal niets aan het handje.

En de tijd, ja die gaat wel door en dat is maar goed ook, stel je voor dat ik hier nog als een kwajongen van zestien moest rondstappen. Ik ben maar wat blij dat de klok doorgelopen is en ik hoop dat mijn zandloper nog heel wat korteltes voor mij in voorraad heeft. Gewoon vanwege het feit dat ik van elke nieuwe dag geniet, hopelijk ook in 2018. Een gezegend jaar toegewenst!

Daan

Aan huis

DOOR
DAAN VAN DER WAALS,
GRAMSBERGEN

Een van de mooie dingen van het parkinsonbestaan vind ik dat de ene na de andere hulpverlener 'aan huis' komt. Ik hoef er de deur niet voor uit. Dat ik niet autorijd en ook niet (meer) fiets, speelt daarbij een belangrijke rol. Ik krijg de fysiotherapeut regelmatig op bezoek, nadat al eerder de ergotherapeute, de logopediste en de psychologe bij mij thuis hun opwachting hadden gemaakt. Kapster en pedicure, allebei ook aan huis, maken het feest compleet. Allemaal vriendelijke mensen, die met elkaar gemeen hebben dat ze een kopje thee of koffie resoluut afslaan. Ze komen bij mij om te werken, niet om thee of koffie te drinken.

Fysiotherapeut Johan was al snel

paraat nadat wij in pittoresk Gramsbergen waren neergestreken. Ik had wat rondgekeken op de Parkinson Zorgzoeker, een interessante website, waaruit bleek dat in de regio Hardenberg 17 dienstverleners actief zijn. Allemaal presenteren zij zich met een foto en een verhaaltje over hun ervaring en beschikbaarheid en hun bedoelingen. Johan leek me wel wat. Afspraak gemaakt en we kwamen snel ter zake. Wat waren mijn klachten? Als dat duidelijk was, kon Johan misschien iets voor mij betekenen.

Ik schreef een tiental klachten op, met 'loopproblemen' op de eerste plaats. Dit veelsoortige euvel namen we meteen bij de kop, en zo is het ook gebleven. De ene keer spreidt Johan in de huiskamer een ladderachtig geval uit, waarin ik mijn oefeningen doe: grote stappen, kleine stappen, zijwaarts, achterwaarts, vooruit

en dan weer achteruit, knieën omhoog, armen gespreid, en ga zo maar door. Een andere keer gaan we Gramsbergen City in, Johan een stopwatch in de hand, om mijn snelheid en uithoudingsvermogen te meten.

Johan komt inmiddels wat minder vaak. Aanvankelijk was het elke week, nu eens in de twee weken. Tussentijds probeer ik namelijk in beweging te blijven. Elke dag een wandeling van een half uur is mijn streven. De originaliteitsprijs verdien ik er overigens niet mee. In principe is het telkens hetzelfde loopje in het stedeke. Het Gramsberger bosje vermijd ik, want geklauter over boomstronken en greppels vertrouw ik niet. Ik mocht eens komen te vallen, en wie helpt mij dan op de been? Het fluitje dat ik voor noodgevallen in de zak heb vertrouwd ik evenmin. Gramsbergen City dus. Het kanaal en de spoorlijn over en dan door de winkelstraat naar de Boomhofkerk. Vaak ook weer dezelfde route terug. Als ik goede benen heb, zoals de wielrenners

dat zeggen, maak ik er een rondje door het stedeke van, van de Boomhof- naar de Vlaswiekkerk en via het station weer terug. Wat meer meters dus, maar als ik er flink de pas in zet en me niet laat ophouden door passanten, kan ook dat in een half uur.

Over passanten gesproken, je hebt er rare kwasten onder. Op het bankje bij de Boomhofkerk zat ik uit te rusten van mijn prestaties tot dusver. Komt er een man naar me toe met de vraag: 'Hebt u misschien een hersenin-farct gehad?'

'Nee, hoe dat zo?'
 'Nou, u loopt zo eigenaardig.'
 Nieuwsgierige man, denk ik, eerder dan belangstellend. Ik heb hem toch maar verteld wat er aan het handje was. Even later zegt deze meneer dat ik altijd bij hem thuis een kop koffie kan komen halen, ik kreeg de adresgegevens bijgeleverd. Maar wie zegt dat ik dat wil? In elk geval, zo saai als het lijkt is het dus niet, die wandeling van mij in het stedeke.

Zondagmiddagconcert Waterstaatskerk Hengelo

De kerkzaal van de Waterstaatskerk in Hengelo heeft onlangs een grondige metamorfose ondergaan. De verlichting en de akoestiek zijn sterk verbeterd. Eens per maand wordt er een concert gegeven. Een mooie invulling van een koude zondagmiddag midden in de winter.

De Stichting Kamermuziek Hengelo organiseert namelijk eens per maand zondagmiddagconcerten. Deze concerten vonden al langere tijd plaats in de kerkzaal van de Waterstaatskerk, maar sinds kort gebeurt dat onder de hoede van de Protestantse Gemeente te Hengelo. De PGH verhuurt de kerkzaal aan de Stichting Kamermuziek, maar is zelf ook als 'gastheer' bij de concerten betrokken. Dames of heren van de koffie-

groep verzorgen koffie, thee of frisdrank vooraf en tijdens de pauze, en een van de kosters heeft het beheer over de kerkzaal, zoals deuren openen en sluiten, bedienen van verlichting en dergelijke. Zowel de musici als de bezoekers zijn bijzonder tevreden over de metamorfose van de kerkzaal. De akoestiek is goed, maar ook de sfeervolle verlichting wordt zeer gewaardeerd. Het eerstvolgende zondagmiddagconcert staat gepland voor zondag 14 januari, met een optreden van Karolina Hartman, zang en Maurice Lammerts van Buren, piano. Aanvang is 16.00 uur. De Beheerscommissie Waterstaatskerk heet u hartelijk welkom.

Verlichting en akoestiek zijn sterk verbeterd.

Het kerkinterieur op de schop (4)

Het koorrek en de koorruimte

Dit jaar is 500 jaar Reformatie herdacht. Op 31 oktober 1517 sloeg de Augustijner monnik Maarten Luther 95 stellingen op de deur van de slotkapel te Wittenberg. Die daad wordt vrij algemeen gezien als het begin van de Hervorming, die een breuk met de toenmalige Rooms-Katholieke Kerk opleverde. De Reformatie heeft veel gevolgen gehad, op allerlei terreinen. In deze artikelenreeks wil ik stilstaan bij de gevolgen voor het kerkinterieur.

DOOR DR. JAN DIRK
WASSENAAR,
HELLEENDOORN

In ruim dertig kerken in ons land is de middeleeuwse afscheiding tussen het koor en het schip bewaard gebleven. In kathedralen, kloosterkerken en kapittelkerken werd de koorruimte niet alleen gebruikt voor het vieren van de mis. Daar werd ook het gemeenschappelijke koorgebed gehouden. Na verloop van tijd ontstond de behoefte aan een goede afscheiding tussen het koor en het schip. In een aantal kerken groeide die uit tot een hoge tribune, bekend onder de naam 'doksaal'. De galerij rustte op een wand. Aanvankelijk was die sterk gesloten, in de loop van de middeleeuwen kreeg die een opener karakter. Op den duur verschenen ook in dorpskerken doksalen. Ze dienden niet zozeer om de ruimte voor het koorgebed af te sluiten als wel om ruimte te bieden voor zangkoor en orgel. In de benedenruimte werden zijaltaren geplaatst. In Nederland zijn acht doksalen te vinden, in de kerken in Amersfoort (St. Joriskerk), Easterein / Oostereind, Holwierde, Krewerd, Leermens, Rhenen (St. Cunerakerk) en Schoonhoven (Grote Kerk) en in de kloosterkerk in Ter Apel. Ze

staan allemaal in protestantse kerken. Ze vormen daar een opvallend onderdeel van de inrichting. Deze rooms-katholieke erfstukken bleven bewaard omdat ze door de calvinisten gekoesterd werden, aldus Regnerus Steensma.

Koorhekken

Naast de acht doksalen zijn er in ons land nog ongeveer 25 houten koorhekken uit de middeleeuwen bewaard gebleven. In vergelijking met Duitsland, België en Scandinavië is dat een hoog aantal. Alleen in Engeland zijn veel meer exemplaren te vinden. De helft van de Nederlandse koorhekken is in gotische stijl uitgevoerd, de overige in renaissancestijl. Zo'n koorhek is eenvoudiger dan een doksaal omdat het geen tribune heeft. Daardoor was het ook goedkoper om te laten vervaardigen. De meeste koorhekken zijn geheel van hout, sommige hebben spijlen van koper of ijzer. Een voorbeeld van een middeleeuws koorhek is te vinden in de Bovenkerk in Kampen.

Koorhek Bovenkerk Kampen

De koorafscheiding bleef zo in calvinistische kerken staan als natuurlijke achtergrond voor de eredienst, die gewoonlijk in het schip gehouden werd. Tevens werd

zo de aanblik van het lege koor gecamoufleerd. Overigens zijn er niet alleen middeleeuwse koorafscheidingen behouden. Er werden na de Reformatie ook heel wat nieuwe koorhekken geplaatst. Daarvan zijn er ongeveer vijftig bewaard gebleven. Een voorbeeld is te vinden in de Grote of St. Michaëlskerk in Zwolle.

Grote kerk Zwolle

Met de overgang naar de Reformatie verloor het middeleeuwse koor zijn functie als ruimte voor de eucharistieviering. Justin Kroesen onderscheidt bij het nieuwe gebruik van het koor drie sporen:

1. profanisering van het koor door gebruik voor puur praktische doeleinden – het koor is wel nuttig gemaakt als school, als rechtbank, als vergaderlokaal, als opslagruimte, als plaats voor herenbanken.
2. (re)sacralisering door voortgezet gebruik voor de maaltijd des Heren, nu in de vorm van het Heilig Avondmaal – vooral in de provincie Groningen.
3. memorialisering door de transformatie van de ruimte tot mausolea voor de elite binnen de gemeenschap: in verschillende kerken zijn in het koor een of meer praalgraven of epitafen te vinden.

Overigens sluiten de verschillende 'oplossingen' voor het gebruik van het koor elkaar niet uit.

Onder invloed van de Liturgische Beweging zijn veel middeleeuwse kerken in de tweede helft van de vorige eeuw heringericht. Veelal werden nieuwe mogelijkheden

voor liturgisch gebruik van het koor gezocht en gevonden. Een voorbeeld is de Grote Kerk in Vollenhove. Vóór de restauratie van 1969 tot 1976 werd het noord- of hoofdkoor afgescheiden door twee herenbanken, het zuidkoor door een even hoog schotwerk. Bij de restauratie werden de koren weer bij de hoofdruimte getrokken.

Grote Kerk in Vollenhove

Regnerus Steensma in 1982 over de nieuwe situatie: 'Het avondmaal werd vóór de restauratie gevierd bij een lange tafel die in het schip werd opgesteld en waarbij de gemeente in vier keer aan tafel ging. De viering vindt nu plaats in het koor waar twee lange tafels bij de altaartafel aangezet worden. Ca. 80 mensen kunnen in een keer aanzitten, wat betekent dat de gemeente in drie ronden het avondmaal viert. Men heeft echter de ruimte voor andere vormen van avondmaalsviering. Het hoofdkoor wordt soms gebruikt voor een vesperdienst, terwijl ook hier het zangkoor wordt opgesteld. Het zinderkoor is in gebruik voor huwelijksdiensten en begrafenissen.'

Literatuur: Justin Kroesen, 'Voorreformatie koorhekken in Nederland', in: Jaarboek voor liturgieonderzoek 21 (2005), p. 129-157; Justin Kroesen, 'Na de Beeldenstorm. Continuïteit en verandering in het gebruik van middeleeuwse kerkruimten in Nederland na de reformatie, met bijzondere aandacht voor het koor', in: Jaarboek voor liturgieonderzoek 30 (2014), p. 137-163; Regn. Steensma, 'Opdat de ruimten meevieren. Een studie over de spanning tussen liturgie en monumentenzorg bij de herinrichting en het gebruik van monumentale hervormde kerken (Baarn 1982); Regnerus Steensma, 'Het middeleeuwse doksaal in Nederland', in: Jaarboek voor liturgieonderzoek 16 (2000), p. 187-218; Regnerus Steensma, 'Protestantse kerken. Hun pracht en kracht (Gorredijk 2013).

Koorhek Bovenkerk te Kampen

Grote Kerk in Vollenhove

Grote kerk Zwolle

Agenda

14 januari:

Transformed meeting: 'Goals – Bereik hemelse doelen in 2018', De Kroeze Danne Delden, aanvang: 19.20 uur

14 januari:

Feestelijke dienst samenvoeging twee kerken Zwartemeer, Het Kerkgebouw, Verl. van Echtenskanaal N.Z. 33, Zwartemeer aanvang: 9.30 uur

28 januari:

Welkomdienst met Christelijk Mannenkoor Assen o.l.v. Bert Duijst, De Jozefkerk, Collardslaan 2 te Assen, Harm Hoeve – orgel, aanvang: 19.00 uur

11 februari:

Zangdienst met Christelijk Mannenkoor Assen o.l.v. Bert Duijst, De Grote- of St. Clemenskerk, Kerkstraat 16 te Steenwijk, Ronald Ijmker – orgel, aanvang: 19.00 uur

22 februari:

Presentatie van het boek openbaring door Otto de Bruijne, Grote Kerk Steenwijk, aanvang: 20.00 uur

Muziekagenda

13 januari:

Nieuwjaarsconcert met Harm Hoeve op het orgel en Arjan en Edith Post op trompet, Willem Hendrik Zwarthal te Lemelerveld, aanvang: 20.00 uur

14 januari:

Taizé-dienst met het thema 'Kom maar mee, dan zal je het zien' in De Antenne, Wilhelminastraat 3, Dedemsvaart, aanvang: 19.00 uur

21 januari:

Welkomdienst met ds. E van Beesten en Christelijk Zuidlaarder Mannenkoor, Goede Herderkerk te Borger, aanvang: 19.00 uur

3 februari:

Mix van populair en klassiek door het jonge talent met Gert van Hoef op het orgel, Willem Hendrik Zwarthal te Lemelerveld, aanvang: 20.00 uur

11 februari:

Zangdienst met Christelijk Mannenkoor Assen, Protestantse Kerk Steenwijk, aanvang: 19.00 uur

Informatie voor de (muziek)agenda kunt u mailen naar: jaap@topic-cc.nl

Samenvoeging kerken Zwartemeer

Zondag 14 januari a.s. wordt in een feestelijke dienst de samenvoeging gevierd van de Hervormde Gemeente de Kapel Zwartemeer/Barger-Compascuum en de Gereformeerde kerk Zwartemeer. De dienst begint om 9.30 uur en heeft als thema 'Een nieuw begin'.

De nieuwe gemeente wordt een PKN gemeente met de naam Protestantse Gemeente Zwartemeer. De kerkdiensten worden vanaf aanstaande zondag gehouden in het kerkgebouw, Verl. van Echtenskanaal N.Z. 33 in Zwartemeer. De beide kerkenraden hopen zondag op een brede belangstelling in de

feestelijke dienst, waar in het bijzijn van notaris Rosenbaum uit Emmen de officiële fusieovereenkomst zal worden ondertekend.

Lang is toegewerkt naar het samengaan van beide gemeenten. In augustus 2016 nam de kerkenraad van de Hervormde Gemeente de Kapel het besluit om het gebouw aan de Mollemastraat te verkopen aan de Uitvaartvereniging Zwartemeer (UVVZ). Uiteraard is het sluiten van een kerkgebouw een ingrijpende en pijnlijke zaak. Vanaf 1953 is er getrouwd, gedoopt en afscheid genomen van dierbaren. Maar

ook vonden er andere activiteiten plaats, zoals catechisatie, club, zang, bazaar, bonte avond, gymnastiek en de vrouwenvereniging. Velen zullen hier met weemoed aan terugdenken.

Maar waar deuren worden gesloten gaan ook weer nieuwe deuren

open. Op 1 december werd het kerkgebouw officieel overgedragen aan UVVZ. Het gebouw krijgt binnenkort een facelift en zal gebruikt gaan worden als modern uitvaartcentrum. Zo blijft het gebouw functioneel voor de inwoners van Zwartemeer e.o.

Kick-off CBMC Nijkerk

Op 23 januari start ondernemersnetwerk CMBC het nieuwe jaar met 'Ondernemen in het licht'. Het is een vervolg op de 'On tour', waar ondernemers praktische ervaringen delen. Inloop: 15.30 - 16.00 uur, programma: 16.00 - 18.30 uur, diner en borrel: 18.30 - 21.30 uur. Locatie: 'het Forum', Hart van Holland, Berencamperweg 10, Nijkerk, aanmelden: ontour.cbmc.nl/ aanmelden, kosten: € 39,50 (leden), € 49,50 (niet-leden).

Persoonlijke gedenktekens met een hart

Lid van de EDEN GROEP

www.riddernatuursteen.nl

Ridder natuursteen

Bovensmilde / Lutten
0592-243972 / 0523-237870

Grafmonumenten, as-sieraden en bestemmingen

vredenburg
Uw duurzame vakinstallateur

"Omdat we de wereld niet van onze ouders hebben geërfd, maar geleend van onze kinderen"

Vredenburg Installatietechniek
Dolderweg 29 | 8331 LL Steenwijk

0521 - 588224
www.vredenburgsteenwijk.nl

Vraag vrijblijvend offerte.

HOVENIERSBEDRIJF

Waar uw wens ons werk is.

JAN LOGTMEIJER

Al 29 jaar een begrip

Markeweg 113
8398 GM Blesdijke
Telefoon (0561) 45 27 08
Mobiel: 06 - 55 76 51 20

ZIEL elektrotechniek

• aanleg en onderhoud van elektrotechnische installaties zoals bedrijfs-, utiliteits-, woonhuisinstallaties • schakel- en ventilatietechniek • data- en telecommunicatie • programmeerbare besturingen • beveiliging • nood- en verlichtingsystemen • wind en zonne energie

De ZIEL van uw installatie

Kanaalweg 10, 8356 VS BLOKZIJL
Tel./fax: (0527) 29 17 43 / 29 17 20

Bouwbedrijf Bart Smit

Boulevardweg 131c
8355 AE Oudhoorn
tsc: 0521 - 38 00 90
info@bouwbedrijfbartsmit.nl

www.bouwbedrijfbartsmit.nl

AANNEMERSBEDRIJF

STEGINK

Basserweg 17
8342 TE Basse

T 05 21 58 82 73
E info@steginkbasse.nl

NIEUWBOUW
VERBOUW
ONDERHOUD

NVBU

www.steginkbasse.nl

druk

Al ruim 100 jaar advies en woningstoffering op maat

DECORETTE HUBO

- Gordijnen
- Laminaat
- Behang
- Kasten op maat
- Vloerbedekking
- Zonwering
- Accessoires
- Kortom... alles!

De Weyert 10, Vollenhove | 0527-24 13 55 | decorette-druk.nl

bakkerij Muis

Gelderingen 6 8341-PW
Steenwijkerwold
0521-588346
www.bakkerijmuis.nl

"'t Lekkerste was jong en oud,
't Kost van Bobkes Muis, met 't Wold"

• HÉT WEEKBLAD VOOR BETROKKEN KERKMENSEN •

Maak nu kennis met het
Gezamenlijk
Zondagsblad

Ga naar: www.welkominderkerk.nl

Of vul de bon in:

3 MAANDEN PROBEREN VOOR MAAR € 8,95!

JA, ik wil het vernieuwde Gezamenlijk Zondagsblad drie maanden op proef voor slechts € 8,95. Daarna beslis ik of ik een abonnement neem.

Dhr. | mw. | fam. *

naam:

adres:

postcode: woonplaats:

e-mail: tel.nr.:

*Omcirkel de juiste aanhef.
In envelop zonder postzegel sturen naar: Gezamenlijk Zondagsblad, Antwoordnummer 12, 7620 VP Wierden

Laatst mochten alle kinderen rondkijken in de kerk. Ineens was een jongetje weg. Ik zag 'm onder de bank. Daar had ie zich verstopt...

Donatus

Dé kerken- en monumentenverzekeraar

Donatus verzekert vertrouwd

www.donatus.nl

skieën in Sauerland welkom in Haus Reinhold

Twee ruime appartementen. Ook gelijktijdig te boeken.

Kijk op hausreinhold.nl

Topic Crea

- Topic Creatieve ideeën
- Topic Creatieve tekst
- Topic Creatieve ontwerpen
- Topic Creatieve online media
- Topic Creatieve offline media
- Topic Creatieve Communicatie

Verrassend creatief

topic .nu

Uw hart verlangt naar Israël

Israël Idood

Reizen

Leg verbinding met het land
en het volk van Israël

Kies de reis uit die uw hart raakt

- ✦ **Israël vanuit het hart** (10 dagen)
- ✦ **Israël Ontdekkingsreis** (12 dagen)
- ✦ **Israël Bemoedigingsreis** (9 dagen)
- ✦ **Bemoediging in het Hartland** (9 of 12 dagen)
- ✦ **Israël Naturreis** (11 dagen)
- ✦ **Profetische reis Israël** (11 dagen)
- ✦ **Israël verdiepingsreis** (11 dagen)
- ✦ **Israël in Woord en beweging** (10 dagen)
- ✦ **Israël rondom het Meer van Galilea** (11 dagen)
- ✦ **Jongerenreis Israël** (9 dagen)
- ✦ **Verbindingsreis** (11 of 15 dagen)
- ✦ **Loofhuttenfeest & mars** (15, 12 of 9 dagen)
- ✦ **Wandelreis Israël** (10 dagen)
- ✦ **De zeven vruchten van het goede land** (12 dagen)

